

A Nyugat cserbenhagyta Magyarországot

A 85 éves Borbándi Gyula a Szabad Európa Rádióról, az adó ötvenhatos felelősségéről és az ellenzéki kapcsolatokról

Bár munkásszarmazású, 1945 után mégis a Nemzeti Parasztpárt tagja lett. Falukutató, példaképei a népi írók, különösen Veress Péter és Illyés Gyula voltak. Borbándi Gyula 1949 januárjában elmenekült Magyarországról, majd a kezdetektől, 1951. október 6-tól a Szabad Európa Rádió (SZER) szerkesztője lett Gyulai Ernő néven. Csaknem harminchárom évig dolgozott ott. A SZER 1993. október 31-én 21 óra 40 perckor szüntette meg adását. A kis magyar munkaközösség 42 évig és 26 napig dolgozott, Borbándi Gyula szerint azért, hogy a világ híreit torzításoktól mentesen és a valósághoz híven juttassa el a magyar hallgatókhoz. A Münchenben élő, 85. évébe lépő Borbándi Gyula, az Új Látóhatár folyóirat főszerkesztője ezekre az évtizedekre emlékezik.

■ STEEKA ISTVÁN

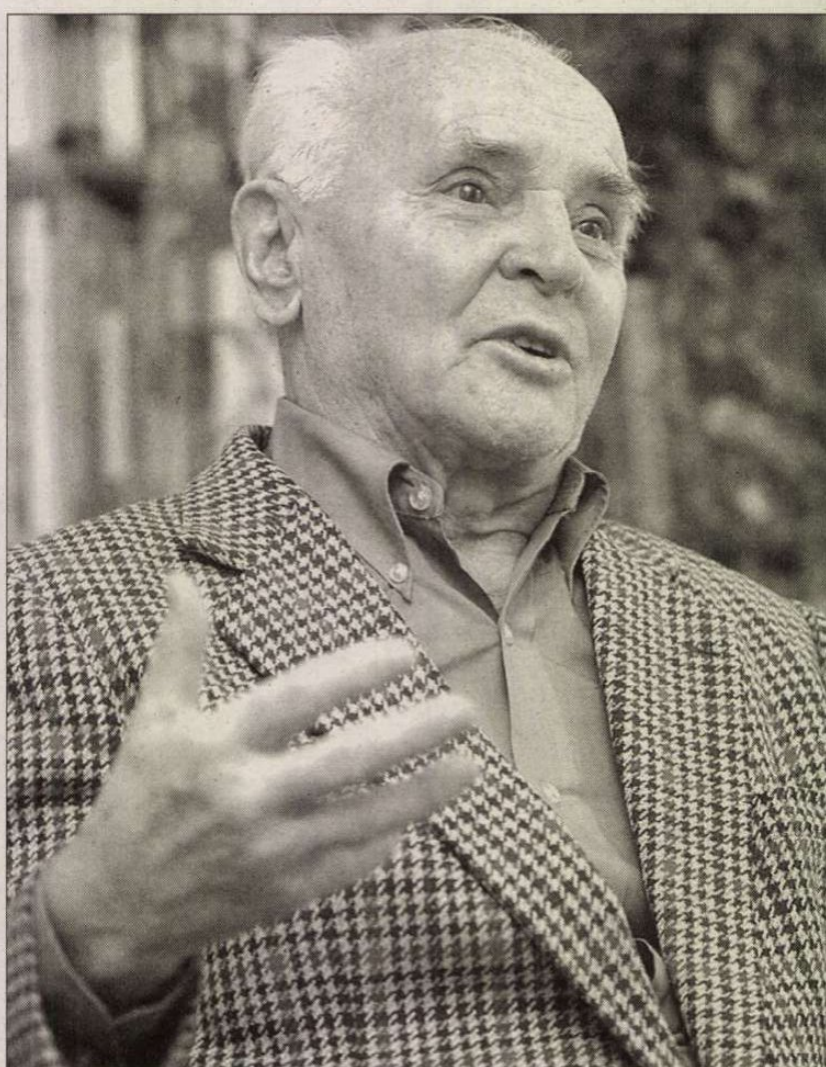
Jaltában 1943-ban a nagyhatalmak eladták Kelet-Közép-Európát. Azaz már akkor eldöntötték, hogy Magyarország is a szovjet érdekszférába kerül. Ha ez történt, akkor miért volt értelme létrehozni a Szabad Európa Rádiót? Mit akartak ezzel elérni az amerikaiak? Hiszen egyszer már eldöntötték, hogy nincs szükségünk rájuk.

A jaltai dokumentumokból ez nem derül ki egyértelműen. Ugyanis 1945-ben, a háború után még nem volt teljesen eldöntött, hogy melyik érdekszférába kerülünk. A görög és az olasz ellenőrző bizottságban benne voltak a szovjetek is, őket azonban hamarosan kiszorították az amerikaiak, nehogy ráterenyeljenek Európa déli részére. Ez viszont a Szovjetunióknak elég okot adott arra, hogy a saját megszállt övezeteiből eltávolítsa az Egyesült Államok ellenőrző bizottsági tagjait. Innentől kezdve vált világossá, hová fog tartozni Magyarország. Ekkor fogalmazódott meg az amerikaiakban, hogy kell egy olyan rádió a megszállt országok népeinek, amely Nyugatról áttör a hallgatás falát, a vasfüggönyt, és informálja a valóságról ezen országok lakosságát. Ez lett a Szabad Európa Rádió, amelynek létrehozása egyfajta üzenetet is hordozott magában: „Nem írtunk le titeket!”

Hogyan kezdődött a rádió munkája?
– A negyvenes évek végén alakult meg New Yorkban neves közéleti személyiségekből, Robert E. Lang vezetésével a Szabad Európa Bizottság, amely aztán a Radio Free Europe-ot, a SZER-t elindította. Az új rádió helyül az amerikaiak által ellenőrzött München jelölték ki. A Szabad Európa Rádió először New Yorkban 1950. július 4-én, az amerikai függetlenség napján szólalt meg csehül és szlovákul, tíz nappal később, július 14-én kezdődött a román, augusztus 4-én a magyar és a lengyel, végül augusztus 11-én a bolgár adás. Elég komplikált volt eljuttatni az adást Európába, mert a Földközi-tengeren horgonyzó hajón át jutottak el a hírek Kelet-Közép-Európába, még nem álltak sem a portugál, sem a német adótoronyok. Ezek még rövid, két-három órás adások voltak.

Ki volt a rádió vezetője, és kik közül kerültek ki a munkatársak?

– Kezdetben Szegedy-Masák Aladár irányította a rádiót. Előzőleg ő volt az USA-ban a magyar nagykövet, aki akkor mondott le, amikor Nagy Ferenc miniszterelnöknek menekülnie kellett, és Rákosiék megszerezték a hatalmat. A rádiót kezdetben azok szerkesztették, akik New Yorkban éltek, mint például Vajda Pál és Fábry Pál. Ott dolgozott Gellért Andor, a SZER magyar osztályának későbbi főnöke és Békeffi László konferansezé, színházigazgató is. Természetesen a szellemi irányítást a Magyar Nemzeti Bizottmány vezetői végezték, például Varga Béla, a szabad parlament utolsó

FOTÓ: PÖRCSKI BALINT

elnöke, Nagy Ferenc volt miniszterelnök és az 1947-ben megszűnt demokratikus pártok vezetői: Sulyok Dezső, Pfeiffer Zoltán és Peyer Károly. Ez a tevékenység egybeesett a hidegháború kezdetével.

A müncheni rádió mikor kezdett el sugározni?

– Münchenben közben elkezdődtek az építkezések az Angol kertben. Egyébként ezen a helyen nem lehetett építkezni, de a bajor, illetve a bonni kormány kivételes engedélyt adott. Így épülhetett fel az európai rádiós központ az amerikaiak ama ígéretével, hogy ha ez megszűnik, akkor az egész létesítmény német tulajdonba kerül. Végül így történt, mert ma a müncheni egyetem használja az épületkomplexumot. 1951. október 6-án indult el Münchenből a napi tizenkilenc órás adás ezzel a mindig ismétlődő mondattal: „Itt a Szabad Európa Rádió, a szabad Magyarország hangja...”

Őn hogyan került a Szabad Európa Rádióhoz?

– Ajánlásokkal. Az emigráns magyar újságírókat nemigen ismerték Nyugaton, ezért az amerikaiak azoknak a New Yorkban élő magyar politikuskoknak az ajánlását fogadták el, akikben megbíztak. Engem Nagy Ferenc, Varga Béla és Kovács Imre, a Nemzeti Parasztpárt főtitkára ajánlott. Tulajdonképpen én azzal a csoporttal menekültem Nyugatra, amely Kovács Imre közvetlen híveiből és barátaiból állott.

Milyen feladatot kapott?

– Amikor szerződést kaptam Münchenben 1951 augusztusában, akkor kezdetben nem konkrét feladattal bíztak meg: a rádió indulásakor derült ki, hogy ki mit fog csinálni. Eleinte ifjúsági műsorokat, valamint Kelet-Európa helyzetével foglalkozó adásokat készítettem. Később, 1956 után irodalmi és művelődési műsorokat szerkesztettem, kommentárokat írtam. Néhány évvel nyugdíjba vonulásom előtt én lettem a magyar osztály helyettes vezetője.

Milyen álnévvél szerepelt?

– Gyulai Ernő lett a nevem. Egyébként a legtöbben közülünk írói nevet választottak. Ennek az volt az egyszerű oka, hogy az otthoni hozzátartozóknak valamiféle védelmet nyújtson.

Miért éppen Gyulai Ernő?

– A rádiózásunk kezdetén Turi Lajos helyettes vezető odajött hozzám, és kérte, válasszak gyorsan egy nevet. Előtte nem gondolkodtam ezen. Gyula a keresztnévem, abból lett a Gyulai. Katolikus vagyok, a bérmláskor az Ernő nevet kaptam. Így lettem Gyulai Ernő.

Emlékszem Gallicus rovatára. Nagyon kemény politikai jegyzeteket írt.

Gallicus Mikes Imre volt. Ő a Magyar Nemzet munkatársa volt a negyvenes években. Franciaországi tudósításait a háború alatt Gallicus néven küldte Budapestre.

Kire nézett fel, kit becsült igazán a Szabad Európánál szakmailag?

– Elsősorban Márai Sándort. Ő volt a legrangosabb író. Nápoly mellől, Salernóból küldte az írásait. Írói neve Ulysses volt. Münchenben az első főnökünk Dessewffy Gyula gróf lett, akinek komoly ellenállási érdemei voltak, a negyvenes években a Kis Újság főszerkesztőjeként vált ismertté.

Milyen céllal kezdte meg sugárzását a SZER?

– Miután a kommunisták megszüntették a szabad tájékozódást Magyarországon, így a legfőbb cél az volt, hogy a világ híreit torzításoktól mentesen és a valósághoz híven juttassa el a hallgatókhoz.

Tudtak arról, hogy embereket kényszerítettek, koncepciókat perben végeznek ki, és internáló táborokat létesítenek, például Recsket, a haláltábor?

– Tudtunk mindenről. A magyar sajtóból nagyon sok minden megtudható volt, legalábbis amit a sorok mögül kiolvastunk. Német cégek révén a teljes magyar sajtó az íróasztalunkon volt mindennap, sőt a vidéki lapok is. Ezenkívül munkatársaink hallgatták a Magyar Rádiót is. Nagyon sok információt kaptunk a menekültektől. Persze

a Magyarországon dolgozó nyugati újságírók jelentései voltak a legpontosabbak.

A Szabad Európa Rádió munkatársait itthon fasisztáknak, horthysta tiszteknek és a régi rend hívei rádióinak nevezték.

Ezeket a vádakot mosoly követte. Beletartozott a kommunista propagandába. Ugyanis aki nem értett velük egyet, az hazárduló, a nép ellensége lett. A szándék a mi hitelünk rontását szolgálta volna, de nem nagyon sikerült, ezek a szövegek ránk nem voltak hatással.

Váratlanul érte önöket az 1956-os forradalom?

– Igen is meg nem is. Amikor Nagy Imre lett 1953-ban a miniszterelnök, és elhangzott a július 4-i beszéde, majd amikor 1955. április 18-án ismét parkolópályára állították, már előre látható volt, hogy valami történni fog. Árulkodó volt, ami aztán a Petőfi Körben történt. De véres forradalomra nem gondoltunk. Olyannyira nem, hogy október 23-a hetében a SZER-nél többen kivették a szabadságukat. Tehát nem készültünk rendkívüli adásra. Amikor a fegyveres felkelés kitört, a megszokott műsorrend felbomlott. A rádió a forradalom eseményeinek folyamatos tudósításaira állt rá. Sok kolléga visszajött a szabadságról, éjjel-nappal hallgattuk a magyar rádióadásokat, és az ott tartózkodó nyugati tudósítók információit dolgoztuk fel.

Azzal is vádolták a Szabad Európa Rádiót, hogy hitegették a felkelőket: harcoljanak tovább, jön az amerikai segítség. Igaz ez?

– Sok mindent rögtönözünk, nagy volt a tanácstalanság közöttünk, de azt senki

sem üzent, hogy tartassuk ki. Az tény, hogy az első pillanattól kezdve a forradalom oldalán álltunk. 1956. november 4-e reggelén egy sajtószemlében kétszer ismertettük minden kommentár nélkül az Observer című londoni hetilap hajnali cikkét. Ebben az állt, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa vasárnap este összehívott ülésén a magyar forradalom tárgyalása pozitív kimenetelének esélyeit növelné, ha még folynának a harcok, és a Szovjetunió nem hivatkozhatna arra, hogy a harc cselekmények befejeződtek. Ez valóban félreérthető volt, ezért a SZER vezetése a második reggeli ismertetés után le is állította a lapszemlét. Az biztos, hogy a Nyugat cserbenhagyta Magyarországot. Az amerikai politika kettős játékot folytatott, kifelé harcias kijelentéseket tett, de valójában eszébe sem jutott egy világméretű fegyveres konfliktusba keveredni, befelé a békés megoldásokat kereste.

1956 után beépültek-e a Szabad Európa Rádióhoz Magyarországról küldött újságírók?

– A lengyeleknél és a cseheknel voltak beépített emberek. Ez nálunk később senkiről nem derült ki.

A hetvenes, nyolcvanas években kapcsolatba kerültek a magyarországi ellenzéki mozgalmakkal.

A Szabad Európát használták fél a publicitásuk érdekében. Amit nem lehetett rólok megjelentetni Magyarországon, azt megtehették nálunk.

Kik voltak ők?

– Demszky Gábor, Haraszti Miklós, Konrád György, Rajk László és Eörsi István, velük készítettünk interjúkat. Ők is hoztak nekünk Magyarországról információkat.

Ki foglalkozott velük?

– Kasza László. Az igazság az, hogy a magyarországi ellenzékel való közvetlen kapcsolattartás és a befolyás az ottani ügyekbe nem volt rokonszenves szerep. Senki nem akarta ezt csinálni, senki nem akart állást foglalni magyarországi dolgokban. Kasza volt az egyetlen, aki erre vállalkozott, és aki szívesen csinálta.

Miért?

– Nem tudom. Nálunk a rádióban a legtöbb ember ezeket is kommunistáknak tartotta, hiszen egy részüknek a szülei exponált pártemberek voltak. Tudtuk azt is, hogy közülük néhányan maoisták, ez főként Harasztirol terjedt el. Egyszer a SZER-ben a munkatársak egy része azt mondta, hogy ők akarnak Kádárék helyére kerülni, ezért inkább el a kezekkel tölük. Egyébként a rádió vezetése nem ellenezte velük a kapcsolatot, mert úgy gondolta, hogy ez a SZER részére jó információfor-

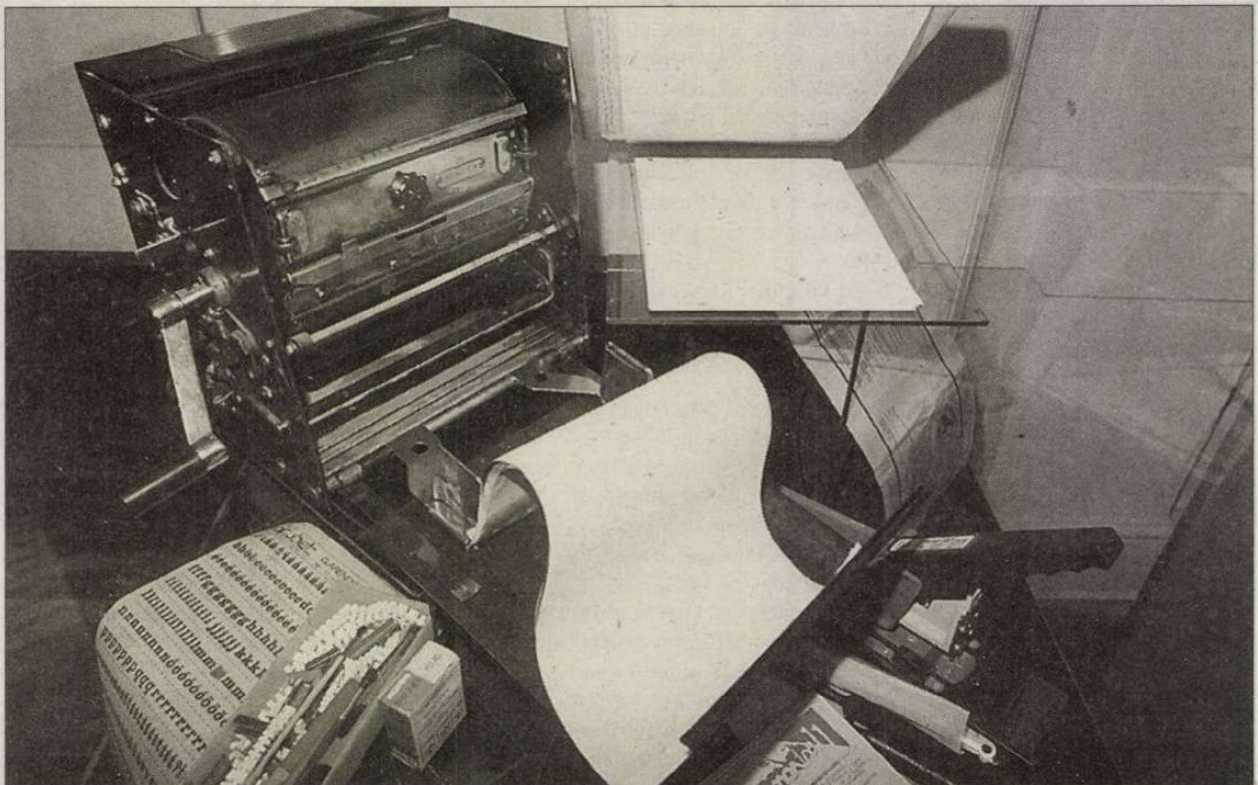
rás, és végezze az a munkát, akinek ehhez kedve van. Kasza Leventének kedve volt ehhez. Ez volt az igazi neve.

A rendszerváltás után Kasza is hazajött, és a baloldali, liberális újságírásban vállalt szerepet, ellentétben például önnel.

Ez az ő dolga, én nem tudom a magyarázatát.

Volt értelme a Szabad Európa működésének? Ha realisan nézzük, akkor azt látjuk, hogy a magyar lakosság egy jelentős része a szocialistákat, a posztkommunistákat támogatja.

– Értelme volt, ez a rádió áttörte a vasfüggönyt. Rengeteg információt közvetítettünk a nyugati világról, a Rákosi- és a Kádár-rendszer valóságáról. Az viszont meglepő, ami Magyarországon történik. Erre sem tudnék igazán magyarázatot adni, hiszen milyen csodálatosan viselkedett a magyar nép 1956-ban, és ugyanez a nép miként viselkedik ma! Nagy részük a kommunista utódpártra adta a szavazatát szabadon, és ez megmagyarázhatatlan.

Muzeális sokszorosítógép és grafikai kellékek a Szabad Európa Rádió archívumából.

FOTÓ: MN-ARCHIV